

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДИСПАРИТЕТУ ЦІН НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКУ ПРОДУКЦІЮ

RESEARCH METHODS OF DISPARITY IN PRICES FOR AGRICULTURAL PRODUCTS

У статті розглядаються проблеми дотримання цінової паритетності в сільському господарстві та суміжних галузях. Досліджено існуючі та запропоновано напрями удосконалення методичних підходів визначення диспаритету цін на сільськогосподарську продукцію та продукцію, що споживається сільським господарством. Окреслено наукові позиції щодо осучаснення сутності паритетності розвитку сільського господарства та суміжних галузей.

Ключові слова: цінова паритетність, диспаритет, сільськогосподарська продукція, виробничі витрати, доходи, ринок, купівельна спроможність.

В статье рассматриваются проблемы соблюдения ценовой паритетности в сельском хозяйстве и смежных отраслях. Исследованы существующие и предложены направления совершенствования методических подходов определения диспаритета

цен на сельскохозяйственную продукцию и продукцию, потребляемую сельским хозяйством. Определены научные позиции относительно осовременивания сущности паритетности развития сельского хозяйства и смежных отраслей.

Ключевые слова: ценовая паритетность, диспаритет, сельскохозяйственная продукция, производственные затраты, доходы, рынок, покупательная способность.

The article deals with the compliance issue price parity in agriculture and related industries. There are existing and proposed directions for improvement of teaching approaches to determining the disparity in prices for agricultural commodities and products consumed in agriculture. The author outlines scientific position on modernizing the parity nature of agriculture and related industries.

Keywords: Price parity, disparity, agricultural production, production costs, income, market, purchasing power.

УДК 338.5:338.1:631.1

Боднар О.В.

к.е.н., старший науковий співробітник завідувач відділу ціноутворення, кон'юнктури та інфраструктури ринку Національний науковий центр „Інститут аграрної економіки”

Постановка проблеми. Загальновідома теоретико-методологічна позиція, що ціни на сільськогосподарську продукцію формуються за витратами на гірших за родючість землях. Вона обґрунтовується тим, що земля є унікальним, обмеженим у просторі ресурсом.

Проте, цей підхід не мав практичного поширення через складність його застосування і в результаті для формування цін використовуються середні витрати. Це є передумовою загострення диспаритету цін на сільськогосподарську продукцію та цін на матеріально-технічні ресурси і послуги, що надходять у сільське господарство [1, с. 5].

В основі проблеми диспаритету цін лежать також фактори, що зумовлюються особливостями галузі сільського господарства порівняно із іншими галузями національного господарства. Основні із них це іммобільність сільськогосподарських ресурсів, зокрема, землі як основного засобу виробництва, високий ступінь відносної монополізації сільського господарства та нееластичність зв'язку між попитом на сільськогосподарську продукцію та цінами на неї [2, с. 145–150].

Аналіз останніх досліджень. Проблематикою диспаритету цін на сільськогосподарську продукцію та дослідженням наслідків порушення еквівалентності міжгалузевого обміну в агропромисловому комплексі, розробкою напрямів досягнення паритетності економічних відносин займалися такі відомі в Україні та за її межами наукові аграрники, як: Лукінов І.І., Олійник О.В., Пасхавер Б.Й., Саблук П.Т., Шпичак О.М. та інші [3–6]. Оскільки зазначена проблема має місце в країнах – респуб-

ліках колишнього Радянського Союзу вона займає чільне місце у дослідженнях Борхунова М.О., Родіонової У.А., Ушачова І.І. та інших [7–8]. Проблема дотримання цінової паритетності в сільському господарстві та суміжних галузях в умовах експортної орієнтованості окремих галузей рослинництва та значної різниці у рівні матеріально-технічного забезпечення окремих галузей сільського господарства набуває іншого характеру та вимагає подальшого дослідження.

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідити існуючі та удосконалити методичні підходи визначення диспаритету цін на сільськогосподарську продукцію та продукцію, що споживається сільським господарством. Запропонувати наукові позиції щодо осучаснення сутності паритетності розвитку сільського господарства та суміжних галузей.

Виклад основного матеріалу. Однією із причин диспаритету цін на сільськогосподарську продукцію та продукцію, що споживається сільським господарством, є нееластичність попиту на неї, що теоретично обґрунтовується принципом спадної граничної корисності. За умов здорового харчування раціон людини в енергетичному вимірі має граничний обсяг, де має значення наповненість його дешевими чи дорогими за енергетичною цінністю продуктами харчування. За цих умов відносно незначні зміни у пропозиції, що формується обсягами виробництва, зумовлюють суттєві зміни цін на ринку та відповідно і зміни у доходності сільськогосподарських товаровиробників. Графічно ця позиція зображена на рисунку 1.

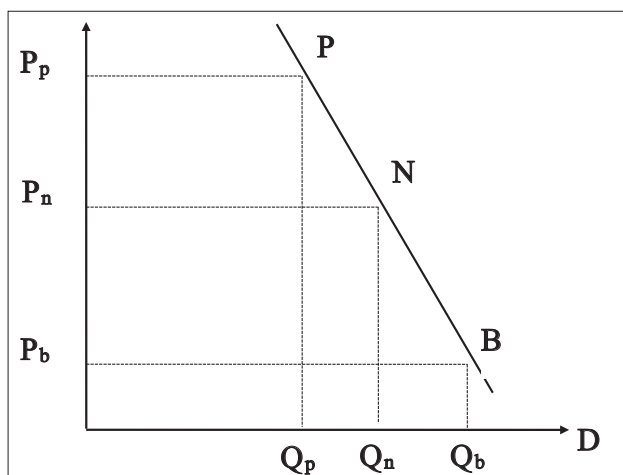

Рис. 1. Вплив змін обсягів виробництва на фермерські ціни і доходи

Поділяємо думку, що сільське господарство, а особливо та його частина, що займається натуральним виробництвом, у кризових соціально-економічних умовах забезпечує виживання значної частини населення країни. Одним із важливих факторів імобільності сільськогосподарських ресурсів слід уважати і той, що, коли падіння попиту на сільськогосподарську продукцію є складовою загального спаду виробництва в національному господарстві, то у сільських товаровиробників не має можливості залишити сільське господарство і шукати неіснуючої роботи у промисловості [2, с. 243–250].

Під ціновим паритетом розуміють співвідношення індексів зміни цін на сільськогосподарську продукцію до індексів зміни цін на продукцію, що споживається сільським господарством. Розрізняють поняття номінального паритету цін, які складають одиницю у зазначених співвідношеннях.

Як свідчать дослідження Шпичака О.М., значний диспаритет цін на продукцію сільського господарства та цін на продукцію, що споживається сільським господарством, мав місце на початку 90-х років минулого століття. За останні 10 років темпи диспаритету уповільнилися, проте, внаслідок значних його темпів у попередній період відбулося величезне зменшення матеріально-технічного оснащення в сільському господарстві. Це викликало тривалий подальший «ехо-ефект», який позначився на низькій технічній озброєності аграріїв, значне та затяжне падіння купівельної спроможності тощо [2].

Погоджуємося з науковим підходом, що вияви диспаритету методично більш обґрунтовано досліджувати через можливості сільськогосподарських товаровиробників придбати одиницю певного виду матеріально-технічних ресурсів шляхом натурального обміну на певний вид вироблюваної ними продукції. Це дає змогу уникнути конверта-

ції грошової одиниці та здійснювати аналіз переважно без обмежень у просторових та часових вимірах. Існують різні методичні підходи щодо вибору порівнюваних видів продукції у суміжних галузях. Один із них для порівняння передбачає використання певного виду технічних засобів, які використовуються лише за своїм прямим призначенням. Наприклад, зерновий комбайн використовується безпосередньо та лише для збирання зернових. Таким чином при порівнянні кількості пшениці, що необхідно продати для придбання зернового комбайна, будуть максимально нівельовані інші фактори, що мають вплив на цінове зростання, та можна бачити виокремлений вияв цінового диспаритету між обраними галузями. Проте, недолік зазначеного підходу полягає у тому, що тут існують часові обмеження у порівняннях, оскільки в умовах науково-технічного прогресу та модернізації технічних засобів змінюються якісні їх характеристики. Наприклад, відмінності у продуктивності зернового комбайна, що вироблений у 1990-х роках і на сучасному етапі є суттєвими.

Крім того розглянуто підхід, що полягає у порівнянні кількісно-цінових змін на дизельне паливо, аміачну селітру із пшеницею та цукром. Ми враховуємо той факт, що дизельне паливо використовується не лише для вирощування сільськогосподарської продукції, але й за межами сільського господарства, зокрема, для транспортних перевезень. Проте, це дозволяє порівнювати досить великі динамічні ряди, оскільки якісні характеристики дизельного пального практично не змінилися. Крім того, нами було досліджено, що серед різних видів мінеральних добрив, найменші зміни протягом 1990–2015 рр. у вмісті діючої речовини та способі внесення мали місце у аміачній селітрі, тому цей вид добрив також був обраний нами для висвітлення виявів диспаритету цін. Аналогічні принципи були покладені при виборі виду сільськогосподарської продукції. Традиційно було використано пшеницю, яка є однією із найбільш поширених видів у сільськогосподарських підприємствах, та порівняно із іншими зерновими і олійними культурами внутрішній ринок пшениці має досить значну ємність, тобто існує конкуренція між експортерами та переробниками цього виду продукції. Недоліком цього виду продукції є те, що у різних часових вимірах має місце різне співвідношення цін на продовольчу і фуражну пшеницю, а в силу об'єктивних причин, використати ціни в розрізі якісних характеристик немає можливості. Також в розрахунках використано такий вид продукції, який у переважній більшості споживається лише в середині країни, як цукор, його перевагами є незмінність якісного складу.

У таблиці 1 представлені порівняння кількості пшениці та цукру, які необхідно продати для при-

дбання енергоресурсів у середньому по Україні протягом 1990–2015 р.

Так у 2015 р. проти 1990 р. сільськогосподарським товаровиробникам необхідно було продати у 10 раз більше пшениці для придбання 1 тони дизельного пального та у 8,4 раза більше цукру. Для придбання аміачної селітри ці показники є дещо меншими, зокрема 7,9 та 6,6 раза. Як уже зазначалося, можна бачити, що в останні роки спостерігається уповільнення темпів наростання диспаритету цін на сільськогосподарську продукцію та продукцію, що споживається сільським господарством.

Крім того, нами також було досліджено, чи має місце диспаритет цін на сільськогосподарську продукцію та продукцію, що споживається сільським господарством у світі. Порівняння було здійснено протягом 1960–2015 рр. цін на традиційні енер-

гетичні ресурси, зокрема, сиру нафту та цін пшениці (HRW) та цукру сирцю на світовому ринку. При цьому ціну пшениці обрано із сталими якісними характеристиками, що відповідають озимій пшениці 3 класу в Україні (табл. 2). Слід врахувати, що цінові тенденції на світовому ринку сирової нафти не рідко знаходяться під впливом політичних рішень та в міру цивілізаційного розвитку попит на енергоресурси збільшується. Проте, ці самі фактори мають вплив і на продовольчі ресурси, які також є джерелом енергії для людини.

Дослідження свідчать, що протягом аналізованого періоду кількість пшениці, яка відповідає одиниці сирової нафти збільшилася у 8,8 раза, цукру у 7 раз. Протягом 1990–2015 рр. ці показники склали відповідно 1,5 та 2,1 раза. Отже, як бачимо, явище диспаритету цін має місце у світі також. Темпи росту цін на енергетичні ресурси є вищими

Таблиця 1

Порівняння кількості пшениці та цукру, яку необхідно продати для придбання одиниці пального та мінеральних добрив в Україні

Показник	1990*	2000	2010	2015	2015 р. до 1990 р., рази
Оптово-відпускні ціни, грн. за 1 тону (без ПДВ)					
Дизпаливо	145	1873	5928	14970	X
Аміачна селітра	70	420	1560	5718	X
Ціни реалізації сільськогосподарськими підприємствами, грн. за 1 тону (без ПДВ)					
Пшениця	272	487	1086,1	2796,2	X
Цукор	780	1576,8	5717,3	9633	X
Кількість продукції, яку необхідно продати для придбання одиниці ресурсів, тонн					
Пшениці					
Дизпаливо	0,53	3,85	5,46	5,35	10,0
Аміачна селітра	0,26	0,86	1,44	2,04	7,9
Цукру					
Дизпаливо	0,19	1,19	1,04	1,55	8,4
Аміачна селітра	0,09	0,27	0,27	0,59	6,6

* Ціни 1990 року в крб/т

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України

Таблиця 2

Вияви диспаритету цін на сільськогосподарську продукцію та традиційними енергоресурсами у світі протягом 1960–2015 рр.

Показник	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2015	2015 до 1990, рази	2015 до 1960, рази
Світові тенденції цін									
Середньозважена спотова ціна сирої нафти (Brent, WTI, Dubai), дол за 1 тону	12,0	8,9	270,3	167,7	207,0	579,5	372,1	2,2	31,1
Експортна ціна пшениці США (HRW) доставка US Gulf port, дол. за 1 тону	58,0	54,9	172,7	135,5	114,1	223,6	204,5	1,5	3,5
Ціна цукру сирцю (FOB Caribbean ports) за даними ISO, дол за 1 тону	66,2	82,2	631,6	276,7	180,4	469,3	296,3	1,1	4,5
Кількість продукції, яка відповідає одиниці сирової нафти, тонн									
Пшениця	0,21	0,16	1,56	1,24	1,81	2,59	1,82	1,5	8,8
Цукор	0,18	0,11	0,43	0,61	1,15	1,23	1,26	2,1	7,0

Джерело: розраховано за даними World Bank

Таблиця 3

Зміна цінової паритетності продукції рослинництва в Україні під впливом інноваційних, організаційних і технологічних факторів

Види продукції	1911 (крб за 1 тону)	2001 (грн за 1 тону)	2015 (грн за 1 тону)	Зміна цінової паритетності, раз
Середні ціни реалізації 1 тонни				
пшениця	62	386,0	2796,2	х
ячмінь	40	354,1	2661,5	х
картопля	12	920,0	4640,0	х
Середня вартість експорту 1 тонни				
пшениця	67	81,7	166,4	х
ячмінь	46	91,7	166,0	х
картопля	17,5	119,7	164,5	х
цукор	105	488,2	736,0	х
соняшникова олія	280	404,8	757,9	х
Кількість картоплі, що можна придбати за реалізацію 1 тонни продукції, т				
Співвідношення внутрішніх цін				
пшениця	5,17	0,42	0,60	8,6
ячмінь	3,33	0,38	0,57	5,8
Співвідношення експортних цін				
пшениця	3,83	0,68	1,01	3,79
ячмінь	2,63	0,77	1,01	2,60
цукор	6,00	4,08	4,47	1,34
соняшникова олія	16,00	3,38	4,61	3,47

порівняно із темпами росту цін на сільськогосподарську продукцію. Вважаємо, що такий процес має об'єктивні передумови, що полягають в інноваційних зрушеннях у вирощуванні сільськогосподарських культур, зокрема, у селекції. Це робить продовольчі ресурси більш доступними. Слід відзначити, що 8–9 кратний розмір вказаних співвідношень цін у світі отримано протягом 55 річного періоду, тоді, як Україна пройшла цей шлях протягом 20–25 років, або більше, ніж вдвічі швидше. Стрімкість змін зумовила небезпечні наслідки для сільського господарства України.

Крім того, здійснено аналіз цінової паритетності продукції рослинництва України від впливом інноваційних, організаційних і технологічних факторів за століття (табл. 3). В Україні за останні сто років відбулися різкі структурні трансформації у технології та організації виробництва, особливо експортоорієнтованих культур (пшениця, кукурудза, соняшник). Зокрема на початку ХХ ст. виробництво пшениці здійснювалося живою тягловою силою, збирання урожаю та його обмолот за допомогою серпа та ціпа. На початку ХХІ ст. у більшості випадків це відбувається за допомогою високопродуктивної техніки і обладнання з комп'ютерним управлінням. [9, с. 62–63]. Завдяки інтенсивним технологіям та здобуткам селекціонерів урожайність пшениці протягом 1911–2015 рр. зросла з 10 до 41 ц з 1 га, або в 4 рази, кукурудзи – з 9 до 60 ц з га, або в 6,7 раз, соняшнику – лише у 2,3 рази (з 9,8 до 21,5 ц з 1 га), проте, олійність вирощуваних сортів зросла з 18 до 50%, або майже втричі.

Водночас протягом цього ж періоду у виробництві картоплі не відбулося адекватних змін. Вона у переважній своїй більшості нині вирощується в господарствах населення, де, як і раніше, використовується жива тяглова сила, ручні знаряддя праці (лопата), у кращому випадку мотоблок. Випереджаючі темпи зростання продуктивності праці при вирощуванні пшениці порівняно із виробництвом картоплі зумовили десятикратну зміну цінової паритетності. Якщо на початку ХХ ст. 1 тона пшениці по вартості була еквівалентна 5 тонам картоплі, то уже через століття – лише 0,5 тони.

Зміни паритетності експортних цін є дещо меншими, але також суттєвими. Наприклад, у 1911 р. 1 тона соняшникової олії була еквівалентна 16 т картоплі, то у 2015 р. лише 4,6 тонам, чому сприяли прогресивні технології не лише вирощування соняшнику, але й його переробки на соняшкову олію.

Висновки з проведеного дослідження. На сьогодні темпи цінового диспаритету між сільським господарством і галузями, що забезпечують його матеріально-технічними ресурсами є невеликими. Проте, наслідки значних його темпів у 90-х роках минулого століття сільськогосподарські товаровиробники відчувають досі.

У результаті запропонованого методичного підходу, що передбачає визначення кількості відповідної кількості продукції, яку необхідно продати для придбання одиниці ресурсів, визначено вияви диспаритету цін в Україні та у світі. Визначено, що значні темпи диспаритету носять глобальний характер, проте, якщо 8–9 кратні цінові співвідношення у світі отримано протягом 55 річного періоду, тоді, як Україна пройшла цей шлях протягом 20–25 років, або більше, ніж вдвічі швидше. Стрімкість змін зумовила небезпечні наслідки для сільського господарства України.

Вважаємо, що нині необхідно осучаснити сутність номінального паритету цін і базовий період. Паритет цін повинен відображати не лише певне співвідношення загальноприйнятих індексів цін, а враховувати і рівень життя сільського та міського населення, забезпечувати відтворення людського капіталу тощо.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Шпичак О.М. Теоретико-методологічні аспекти ціноутворення на сільськогосподарську продукцію / О.М. Шпичак // Економіка АПК. – № 8. – 2012. – С. 3–10.

2. Система організаційно-економічних механізмів функціонування основних агропродовольчих підкомплексів рослинництва України / О.М. Шпичак, О.В. Боднар, І.В. Кобута та ін.; за ред. О.М. Шпичака. – К.: ЗАТ «Нічлава». – 2009. – 406 с.

3. Лукинов І.І. Вибрані праці. У двох книгах. – Кн. 2. / І.І. Лукинов – К.: ННЦ «ІАЕ». – 2007. – 794 с.

4. Олійник О.В. Паритет цін на фактори виробництва та тенденції економічного розвитку / О.В. Олійник, Т.І. Олійник // Економіка АПК. – 2007. – № 7. – С. 120–125

5. Пасхавер Б. Цінова конкурентність аграрного сектора / Б. Пасхавер // Економіка України. – 2007. – № 1. – С. 78–87

6. Ціноутворення в умовах формування ринкових відносин в АПК; [П.Т. Саблук, В.П. Ситник, О.М. Шпичак та ін.]. – К.: ІАЕ. – 1997. – 502 с.

7. Борхунов Н. Методология определения паритетных отношений в агропромышленном комплексе / Борхунов Н., Родионова О., Кошолкина Л. // АПК: экономика, управление. – № 1. – 2009. – С. 43–48

8. Ушачев И.Г. Системные проблемы воспроизводства в аграрном секторе России / И.Г. Ушачев, А.Ф. Серков, В.С. Чекалин // Економіка АПК. – 2014. – № 7. – С. 143–149.

9. Проблеми ціноутворення в контексті купівельної спроможності населення та інфляційних процесів / Шпичак О.М. // Економіка АПК. – 2016. – № 6 – С. 59–64

ЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «РЕГУЛЯТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ» В ПОДАТКОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ

THE SIGNIFICANCE OF THE «REGULATORY POTENTIAL» IN TAX REGULATION

У статті розглянуто поняття «регулятивний потенціал» та його значення у податковому регулюванні. Розглянуто дефініцію поняття «регулятивний потенціал», підходи до його визначення. Визначено позицію регулятивного потенціалу по відношенню до податкового регулювання. Обґрунтовано значимість реалізації регулятивного потенціалу у процесах податкового регулювання. Визначено наявність регулятивного потенціалу в інструментах податкового регулювання. Обґрунтовано значимість реалізації регулятивного потенціалу в економічних процесах.

Ключові слова: потенціал, регулятивний потенціал, податкове регулювання, інструменти податкового регулювання, економічні процеси.

В статье рассмотрено понятие «регулятивный потенциал» и его значение в налоговом регулировании. Рассмотрена дефиниция понятия «регулятивный потенциал», подходы к его определению. Определена позиция регулятивного потенциала по отношению к налоговому регулированию. Обоснована значительность

реализации регулятивного потенциала в процессах налогового регулирования. Определено наличие регулятивного потенциала в инструментах налогового регулирования. Обоснована значимость реализации регулятивного потенциала в экономических процессах.

Ключевые слова: регулятивный потенциал, регуляторная функция, налоговое регулирование, инструменты налогового регулирования, экономические процессы.

The article discusses the concept of “regulatory potential” and its significance in tax regulation. Considered the definition of the term “regulatory potential”, approaches to the definition of this concept. Defined the position of the regulatory potential in relation to tax regulation. Justified the possibility of implementing regulatory potential to process tax regulations. Determined whether regulatory potential of instruments in tax regulation. Justified the importance of the implementation of regulatory potential in economic processes.

Keywords: regulatory potential, regulatory function, tax regulation, instruments of tax regulation, economic processes.

УДК 336.027

Гомон М.В.

аспірантка кафедри оподаткування
Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця

Постановка проблеми. У процесах регулювання економікою країни все більше посилюється роль регулятивного потенціалу, адже це поняття є показником регулюючого впливу та пов'язане із рівнем конкурентоспроможності як держави загалом, так і суб'єктів господарювання зокрема. З цього випливає актуальність дослідження та реалізації регулятивного потенціалу в економічних процесах. Державне регулювання економіки – це вплив держави на діяльність суб'єктів господарювання з метою забезпечення нормальних умов

функціонування ринкового механізму. Це – складний процес, до якого належить процедура розробки економічної політики, обґрунтування її положень, вибір методів та засобів її проведення. Властивості регулятивних функцій держави залежать від рівня розвитку продуктивних сил країни, її політичної орієнтації, соціальної структури, національних властивостей. Податкове регулювання є одним із методів бюджетно-податкової політики, як однієї зі складових державної політики та державного регулювання. Через механізм податкового регу-